

ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΞΑΝΘΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} –ΑΡΧΕΣ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (ΜΟΡΦΕΣ-ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ-ΕΠΙΡΡΟΕΣ)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η πόλη της Ξάνθης ήταν γνωστή ήδη από τα Βυζαντινά χρόνια ως ένα μικρό πόλισμα, με αγροτική οικονομία. Σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, η Ξάνθη αποτελεί το εμπορικό και οικονομικό κέντρο της περιοχής, και κατοικείται κυρίως από Έλληνες, ενώ η Γενισέα, η οποία κατοικείται κυρίως από Τούρκους, αποτελεί το Διοικητικό κέντρο της περιοχής. Τα χρόνια αυτά η πόλη αποκτά το χαρακτήρα ενός καταφυγίου χριστιανών, πράγμα που διατηρεί με διαφορετικές μορφές μέχρι σήμερα. Η περιοχή μεταλλάσσεται σταδιακά από το 17^ο αιώνα, με την εισαγωγή της καλλιέργειας του καπνού. Έκτοτε η πόλη αναβαθμίζεται βαθμιαία, και γίνεται ένα από τα σημαντικότερα καπνικά κέντρα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, η Ξάνθη παραμένει μια τυπική αγροτική περιφερειακή κωμόπολη. Ένα φερμάνι του Σουλτάνου το 1859, έδινε την δυνατότητα σε μια **άρχουσα τάξη** χριστιανών, Εβραίων και Αρμενίων εμπόρων να δραστηριοποιηθούν στην περιοχή μαζί με τους Οθωμανούς. Έτσι, η οικονομική όψη της πόλης αλλάζει και προκύπτει μια νέα, ευρύτερη οικονομική πραγματικότητα. Περίπου **100 οικογένειες** ήρθαν στην πόλη εκείνη την εποχή και έστησαν τις επιχειρήσεις τους, δημιουργώντας αστική τάξη. Ήταν άνθρωποι με κοσμοπολίτικη νοοτροπία και διεθνείς συνδέσεις. Από την άλλη, οι αγρότες των ορεινών χωριών της Ξάνθης αρνούσαν να εργαστούν ως εργάτες, αφού η καλλιέργεια του καπνού τους απέφερε μεγαλύτερο κέρδος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εσωτερική μετακίνηση εργατών από άλλες πόλεις, οπότε η Ξάνθη απέκτησε από το 1860 και **εργατική τάξη**, οργανωμένη μάλιστα σε συνδικάτα και σωματεία. Η εσωτερική μετανάστευση αύξησε κατά πολύ και σχεδόν τριπλασίασε τον πληθυσμό της πόλης.

Η φήμη των καπνών της Ξάνθης ξεπέρασε τα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έγιναν περιζήτητα σε χώρες όπως η Ρωσία, η Αίγυπτος και η Αυστρία. Την πόλη διασχίζουν καραβάνια από και προς τα μεγάλα κέντρα των Βαλκανίων. Φέρνουν τα προϊόντα της Κεντρικής Ευρώπης, των οποίων καταναλωτές είναι κυρίως Έλληνες. Ο χριστιανικός πληθυσμός είναι ο κύριος συντελεστής της οικονομικής ανόδου, και εμφανίζεται οργανωμένος στην κοινότητα η οποία συντηρεί και διαχειρίζεται σχολεία και ιδρύματα. Η αστική τάξη της Ξάνθης αποτελείται από καπνεμπόρους, μεσίτες καπνού και αντιπροσώπους ξένων εταιριών, οι οποίοι ιδρύουν σχολεία, εξωραΐζουν ναούς και χτίζουν ένα μεγάλο αριθμό καπναποθηκών στο Ν.Α. άκρο της πόλης, οικοδομώντας παράλληλα κατοικίες και εμπορικά κτίρια στο Β. τμήμα της. Οι οικίες αυτές είναι συνήθως πολυτελείς, με εμφανείς επιρροές από το χτισμένο περιβάλλον των Ευρωπαϊκών μητροπόλεων στις οποίες οι καπνέμποροι έχουν ταξιδέψει. Η belle époque για την Ξάνθη είχε διάρκεια από το 1860 μέχρι το 1913. Η οικονομική άνθηση αυτή διακόπτεται απότομα με τους Βαλκανικούς πολέμους και την ακόλουθη εξαστη Βουλγαρική κατοχή.

Σταθμοί στην ανάπτυξη της πόλης υπήρξαν οι καταστροφικοί σεισμοί του 1929, οπότε κατέρρευσε πολύ μεγάλο τμήμα της πόλης, η μεταφορά της Οθωμανικής Διοίκησης από τη Γενισέα στην Ξάνθη (1872), και η σύνδεση της πόλης με το σιδηροδρομικό δίκτυο (1891).

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Η παλιά πόλη της Ξάνθης αποτελεί μοναδικό στο βορειοελλαδικό χώρο παράδειγμα παραδοσιακού οικισμού, που κατόρθωσε να διασώσει σε μεγάλο βαθμό το περιεχόμενό του. Σε αυτό καταλυτικό ρόλο έπαιξε η κήρυξη της ως «ιστορικός τόπος που χρήζει ειδικής κρατικής προστασίας» (ΦΕΚ 661/1976), και μία σειρά σχετικών διαταγμάτων, όπως το Π.Δ. που αναθεώρησε το ρυμοτομικό σχέδιο της παλιάς πόλης, επιβάλλοντας ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης (ΦΕΚ 1037/Δ/1996). Ο οικισμός με τη μορφή που έχει σήμερα είναι κυρίως δημιούργημα του 19^{ου} αιώνα, μετά το σεισμό του 1929 και μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η περίοδος 1860-1910 είναι η φάση της εντατικής ανάπτυξής του, καθώς η Ξάνθη γίνεται εμπορικό, διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο μιας ακμάζουσας περιφέρειας.

Η πρώτη φάση οικοδόμησης της παλιάς πόλης με τη μορφή που σώζεται σήμερα είναι η περίοδος 1830-1845. Προσκαλέστηκαν τότε οικοδόμοι από τη Δυτική Μακεδονία και την Ήπειρο, και άρχισαν να οικοδομούν οικίες, δημόσια κτίρια και εκκλησίες, διατηρώντας σε μεγάλο μέρος τον παλιό ιστό της πόλης. Η

δεύτερη φάση τοποθετείται μετά την καταστροφή της Γενισέας από πυρκαγιά και τη μεταφορά του διοικητικού κέντρου στην Ξάνθη. Η περίοδος αυτή, 1870-1910 είναι η εποχή της μεγαλύτερης οικονομικής άνθησης για την πόλη, με αποτέλεσμα την έντονη οικοδομική δραστηριότητα.

ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ-ΔΟΜΗ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Ο οικισμός χαρακτηρίζεται από κτίρια που είτε αντανακλούν τις τυπολογίες της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του τουρκοκρατούμενου βορειοελλαδικού χώρου, είτε τις νεοκλασικές λόγιες εκφράσεις ενός εκλεκτικισμού από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Οριοθετείται στο βόρειο τμήμα της πόλης και οργανώνεται αμφιθεατρικά στις παρυφές του ορεινού όγκου. Μεγάλη σημασία στη διαμόρφωσή του έπαιξε το ανάγλυφο του εδάφους. Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε δύο τμήματα: το πεδινό, με άμεση σχέση με το κέντρο και τις διάφορες δραστηριότητες, και το ορεινό, που αποτελεί αποκλειστικά περιοχή κατοικίας.

Τα οικοδομικά τετράγωνα και τα οικόπεδα έχουν εξαιρετική ποικιλία σε μεγέθη και μορφή. Η δόμηση διατάσσεται συνήθως με μεγάλη ελευθερία, δίνοντας μια ιδιαίτερα ισορροπημένη ποιότητα αστικού περιβάλλοντος. Δημιουργείται έτσι ένα δίκτυο ακανόνιστων οικοδομικών συνόλων-νησίδων, με καμπυλόμορφο περίγραμμα, που σχηματίζεται από συνεχή μέτωπα κατοικιών ή από την εναλλαγή τους με τις ψηλές μάντρες των αυλών. Η δόμηση δεν διαθέτει καμία κανονικότητα, αλλά προέκυψε από τη βιωματική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, ως αποτέλεσμα μιας συνεχούς διεργασίας. Το δίκτυο των δρόμων δημιουργεί ένα πλέγμα με μεγάλη ποικιλία σε άξονες και πλάτη, με έντονη χρήση της καμπύλης, και του στοιχείου του απρόβλεπτου. Σπάνια δημιουργούνται μεγάλοι οπτικοί άξονες, καθώς υπάρχει μια συνεχής εναλλαγή των οπτικών φυγών.

(Παραδείγματα διαμόρφωσης οδικού δικτύου-απουσίας οπτικών φυγών στον πολεοδομικό ιστό της παλιάς πόλης.)

Συνήθως σε σημεία συνάντησης των δρόμων δημιουργούνται στάσεις, πλατείες και διαπλατύνεις. Σε αντίστοιχες θέσεις, τοποθετούνται οι εκκλησίες, καθώς και οι κρήνες. Η δόμηση πλαισιώνεται αρμονικά από χώρους πρασίνου και κήπους, ιδιωτικούς και δημόσιους. Στις πεδινές περιοχές τα οικοδομικά σύνολα είναι μεγαλύτερα, ενώ στις περιοχές με έντονες υψομετρικές διαφορές είναι μικρότερα

ΜΟΡΦΕΣ-ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Η δόμηση είναι αρκετά πυκνή και τα οικόπεδα συνήθως έχουν τραπεζοειδή μορφή. Το μέγεθος των κατοικιών κυμαίνεται ανάλογα με την κοινωνική τάξη και την οικονομική δυνατότητα των εκάστοτε κατοίκων. Η κύρια όψη είναι συνήθως πάνω στην οικοδομική γραμμή. Στις κατοικίες των μεγαλοαστών, λόγω μεγαλύτερων οικοπέδων, υπάρχει συνήθως μικρό προκήπιο που τονίζει τη μεγαλοπρεπή είσοδο. Τα κτίσματα είναι κυρίως μονώροφα ή διώροφα και σε σπανιότερες περιπτώσεις τριώροφα.

Κυρίαρχη είναι η χρήση της κατοικίας που συνοδεύεται από μικρή συγκέντρωση δραστηριοτήτων (λιανικό εμπόριο, χρήσεις κοινωνικής υποδομής), κυρίως γύρω από τα τοπικά κέντρα γειτονιάς. Το περιβάλλον είναι πιο αστικοποιημένο σε ζώνες επιρροής των κεντρικών λειτουργιών, και αποκτά άλλο χαρακτήρα όσο απομακρυνόμαστε από αυτές.

Οι παραδοσιακού τύπου κατοικίες αποτελούνται από έναν ή δύο ορόφους ή με υπερυψωμένο ισόγειο και όροφο, σπανιότερα με ημιυπόγειο αποθηκευτικό χώρο. Υπάρχει και μεγάλος αριθμός μονώροφων λαϊκών κατοικιών, ισόγειων ή με ημιυπόγειο. Οι πολυτελείς αστικές κατοικίες των αρχών του 20^{ου} αι. αποτελούνται από ισόγειο και δύο ορόφους ή ισόγειο και όροφο με υπερυψωμένο υπόγειο. Στα κτίρια Δημόσιας χρήσης οι όροφοι δεν ξεπερνούν τους τρεις. Τα κτίρια αυτά είναι ιδιαίτερα επιβλητικά σε σχέση με την κλίμακα των κατοικιών.

Τα δημόσια κτίρια, όπως τα θρησκευτικά (εκκλησίες κ.α.), τα διοικητικά, και τα εκπαιδευτικά κτίρια (σχολεία), είναι χαρακτηριστικά δείγματα της αρχιτεκτονικής της εποχής τους. Στα κτίρια αυτά επικρατεί η τάση του νεοκλασικισμού, με κυρίαρχα στοιχεία τη συμμετρία σε κατόψεις και όψεις και τον τονισμό του κεντρικού άξονα. Χρησιμοποιούν όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία του νεοκλασικού λεξιλογίου (παραστάδες, διακοσμητικές ταινίες, τριγωνικά υπέρθυρα, φουρούσια κ.τ.λ).

Σε λίγες περιπτώσεις, κυρίως σε γειτονίες προς τα νότια (κέντρο πόλης), το ισόγειο χρησιμοποιείται ως κατάστημα, αποθηκευτικός χώρος ή χώρος επεξεργασίας φύλλων καπνού. Τα κτίρια αυτά (καταστήματα, εργαστήρια κτλ.) χτίζονται εν σειρά, με έναν ή δύο ορόφους. Είναι εύκολα αναγνωρίσιμα από τους κιονίσκους από χυτοσίδηρο που γεφυρώνουν τα μεγάλα ανοίγματα στις βιτρίνες, και τη λαξευτή πέτρα, που συνήθως χρησιμοποιούνταν για την οριοθέτηση των ανοιγμάτων, συχνά με καμπύλη την άνω απόληξη.

Κατά τη μελέτη για την προστασία και αποκατάσταση του παραδοσιακού οικισμού, έγινε προσπάθεια να γίνει κατάταξη των κτιρίων σε κυρίαρχους μορφολογικούς τύπους. Όμως το πλήθος των μορφολογικών τάσεων και η ποικιλομορφία των κτιρίων είναι τέτοια, που τα όρια μεταξύ των κατηγοριών καθίστανται ασαφή. Σε γενικές γραμμές, διακρίνονται σχηματικά τέσσερις κατηγορίες κτιρίων: ο παραδοσιακός, ο αστικός (λόγιος), ο λαϊκός τύπος και οι σύγχρονες κατασκευές.

Στον παραδοσιακό τύπο εντάσσονται τα κτίρια που παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά της βορειοελλαδίτικης ή αλλιώς Μακεδονικής αρχιτεκτονικής παράδοσης, τόσο από κατασκευαστική όσο και από μορφολογική άποψη. Τα πιο παλιά παραδοσιακά σπίτια που διασώζονται, του 19^{ου} αιώνα, έχουν ομοιότητες με αντίστοιχα της Μακεδονίας και της Ηπείρου, πράγμα που δικαιολογείται από την κινητικότητα των μαστόρων και τις μετεγκαταστάσεις πληθυσμών. Είναι κτισμένα με αργολιθοδομή στο ισόγειο και τη θεμελίωση, και ξυλόπηκτες τοιχοποιίες στον όροφο (τσατμάς ή μπαγδατί). Ο όροφος επομένως είναι πιο ελαφρύς, πράγμα που επιτρέπει μεγαλύτερη ελευθερία στη διάταξη των ανοιγμάτων. Συχνά στην όψη του κεντρικού χώρου του ορόφου συναντώνται πολλαπλά παράθυρα, με ξύλινες κάσες, με αναλογία πλάτους προς ύψος 1:2. Κάποιες φορές διακοσμούνται με λεπτό γείσο, που μπορεί να σχηματίζει μικρό αέτωμα ή καμπύλα στοιχείο.

Το κύριο μορφολογικό χαρακτηριστικό των παραδοσιακών κτιρίων είναι το σαχνισί, το οποίο ικανοποιεί παράλληλα και λειτουργικές ανάγκες (τετραγωνισμός της κάτοψης, αύξηση ωφέλιμου χώρου, οπτική επαφή με δρόμο κ.τ.λ.). Με τη χρήση του επίσης διασπάται ο όγκος σε επίπεδα και γίνεται πιο ανάλαφρος. Το προεξέχον τμήμα στηρίζεται σε καμπύλα ξύλα (παγιάντες), τα οποία μπορεί να φέρουν διακοσμητικές λαξεύσεις. Σε μεταγενέστερα χρόνια καλύπτεται με σοβά ή χρησιμοποιούνται περίτεχνες μεταλλικές αντηρίδες.

Οι ξύλινες στέγες αρχικά προεξέχουν έντονα από την τοιχοποιία, ενώ σταδιακά η προεξοχή μειώνεται, προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Συνήθως οριζόντιο διακοσμητικό γείσο καλύπτει τις απολήξεις των ζευκτών. Οι παραδοσιακές κατοικίες αποτελούν τις πρωιμότερες κατασκευές του οικισμού. Η ελαστικότητα στην κάτοψη επιτρέπει την προσαρμογή του κτίσματος στο σχήμα του οικοπέδου, κρατώντας το σωστό προσανατολισμό.

Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα συνήθως μονώροφα σπίτια των μουσουλμανικών συνοικιών, στις παρυφές της παλιάς πόλης, με αυλές περιστοιχισμένες με ψηλούς μαντρότοιχους, που ακολουθούν τις κλίσεις του εδάφους, και εντάσσονται αρμονικά στην κλίμακα του οικισμού.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τα παραδοσιακά κτήρια της Ξάνθης επηρεάζονται από αντίστοιχα παραδείγματα του βαλκανικού χώρου (π.χ. από τη γειτονική Φιλιππούπολη, όπου έχουν επεκτείνει τις δραστηριότητές τους γνωστοί καπνέμποροι της Ξάνθης), αλλά και από τον νεοκλασικισμό της Νότιας Ελλάδας. Ως αποτέλεσμα αυτού, σταδιακά καταργούνται τα σαχνισιά και υιοθετούνται πιο συμμετρικές μορφές.

Την εποχή αυτή, στον ευρύτερο Βαλκανικό χώρο αναπτύσσεται η τάση χρήσης ζωγραφικού διακόσμου στην όψη, με γεωμετρικά ή λιτά φυτικά θέματα, μαζί με κτητορικές επιγραφές, συνήθως στα γείσα, ή ανάμεσα και κάτω από τα παράθυρα. Αντίστοιχος διάκοσμος συναντάται και στις κατοικίες με εκλεκτικιστικά στοιχεία.

Στο εσωτερικό των οικιών, υπάρχει συνήθως ένας κεντρικός χώρος (χαγιάτι ή δοξάτος ή τσαρδάκι ή σάλα), γύρω από τον οποίο διατάσσονται οι λοιποί χώροι του σπιτιού, σε μεγάλη ποικιλία τύπων και παραλλαγών. Αισθητή στην Ξάνθη είναι η προσαρμογή στα νέα ρεύματα που επικρατούν στα Βαλκάνια από τα μέσα του 19^{ου} αι., όπως ο συμμετρικός τύπος.

Στον αστικό ή λόγιο τύπο κατοικιών ανήκουν τα κτίρια τα οποία ως προς τη μορφή και την τυπολογία επηρεάζονται είτε από το νεοκλασικό ρεύμα που επικρατεί στην ελεύθερη Ελλάδα, είτε από τα αντίστοιχα δυτικά πρότυπα του δεύτερου μισού του 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αιώνα. (Αρχοντικό Στάλιου-Αρχοντικό Χασιρτζόγλου) Ο όρος «εκλεκτικισμός» αφορά στην αρχιτεκτονική που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα η οποία δανείστηκε μορφές και ρυθμούς του παρελθόντος.

Οικία Στάλιου (ιδιοκτησία του ΔΠΘ)

Αρχοντικό Χασιρτζόγλου (σήμερα στεγάζει το Λύκειο Ελληνίδων)

Αρχοντικό Π. Στάλιου (σήμερα στεγάζει τον Ερυθρό Σταυρό)

Αρχοντικό Ισαάκ Δανιήλ (ιδιοκτησία της Περιφέρειας ΑΜΘ, σήμερα γνωστό ως “Χατζηδάκειο”)

Τέσσερις “εν σειρά” οικίες Μιχάλογλου

Αρχοντικό Λεονταρίδη

Στη Ξάνθη το ρεύμα αυτό το έφεραν πλούσιοι έμποροι, οι οποίοι είχαν διασυνδέσεις με την Ευρώπη και με μεγάλα αστικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής, όπως Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη, Φιλιππούπολη, κ.α. Οι άνω επιδράσεις, σε συνδυασμό και με την αρχιτεκτονική παράδοση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, οδήγησαν σε συνύπαρξη αρχιτεκτονικών ρευμάτων στον ίδιο χώρο αλλά πολλές φορές και στο ίδιο κτίριο. Οι νέες μορφές και τεχνικές του εκλεκτικισμού συχνά συγχωνεύονται με τις παραδοσιακές πρακτικές, και έτσι συνυπάρχουν, κυρίως σε κτίρια της μεσοαστικής τάξης. Έτσι βλέπουμε συχνά στοιχεία του τουρκομπαρόκ μαζί με νεοκλασικά στοιχεία και παραδοσιακά, με αποτέλεσμα μια μεγάλη ποικιλία μορφών και ένα πλούσιο αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο.

Αρχοντικό Καλούδη (οικία Κουγιουμτζόγλου), με ζωγραφικό διάκοσμο στις όψεις

Αρχοντικά αδελφών Κουγιουμτζόγλου (δύο “εν σειρά” όμοια κτίσματα, σήμερα στεγάζουν το Λαογραφικό Μουσείο Ξάνθης)

Αρχοντικό Καραδήμογλου (ύστερο κτίσμα της δεκαετίας του '30, με στοιχεία art deco. Σήμερα ανήκει στο Υπουργείο Εξωτερικών)

Εμφανές είναι το δίλημμα ανάμεσα σε παλιούς, δοκιμασμένους τύπους σπιτιών και στους νέους τύπους, προς διαφοροποίηση, επίδειξη ή επιθυμία ταύτισης με τα ευρωπαϊκά πρότυπα όψεων. Εσωτερικά, στις οικίες του λόγιου τύπου, κυρίαρχος χώρος είναι η κεντρική σάλα. Έτσι οι κατόψεις έχουν εσωτερικά μια συμμετρία. Στην όψη επίσης επιδιώκεται η συμμετρία, (διαφ. 19-Καραδήμογλου-Νεοκλασικό) και συνήθως ως άξονας χρησιμοποιείται ο χώρος που συνδέει την είσοδο με το κεντρικό κλιμακοστάσιο, ενώ πρόσθετα στοιχεία (όπως εξώστες, αετωματικές απολήξεις, έντονη διακόσμηση εισόδου κ.α.) τονίζουν τον άξονα αυτό.

(Οικία Νεοκλασικού ύφους με έντονη συμμετρία στην όψη, τονισμό του κεντρικού άξονα με έρκερ, και άφθονα νεοκλασικά διακοσμητικά στοιχεία.)

Τα κενά και τα πλήρη εναλλάσσονται ρυθμικά. Πολλές φορές τα υπέρθυρα διακοσμούνται με γείσα τριγωνικά ή καμπύλα. Χρησιμοποιούνται επίσης διακοσμητικές ταινίες από τούβλο (διακοσμητικά τούβλα-λίθοι) που περιγράφουν τα κύρια δομικά στοιχεία και τις ζώνες των όψεων. Συχνή είναι και η χρήση του λίθου, κυρίως περιμετρικά των ανοιγμάτων στο ισόγειο, σχηματίζοντας τόξα. Επίσης, στις γωνίες των κτιρίων χρησιμοποιείται συχνά η απομίμηση της λιθοδομής με σοβά.

Σταδιακά ο χρωματικός διάκοσμος περιορίζεται και οι χρωματικές επεμβάσεις, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, περιορίζονται σε γραμμικές υπογραμμίσεις των πλαϊσίων των ανοιγμάτων και των δομικών στοιχείων. Στις όψεις, οι επιφάνειες διασπώνται με τη χρήση διάχωρων, με τη διαφοροποίηση υλικών ή και χρώματος. Στα κτίρια του αστικού λόγιου τύπου χρησιμοποιούνται κατά κανόνα προηγμένες οικοδομικές εφαρμογές και βιομηχανοποιημένα υλικά (π.χ. τούβλα, κεραμίδια και μεταλλικά στοιχεία) και τεχνικές (π.χ. κατασκευή τοιχοποιιών με μεταλλικούς ελκυστήρες, χρήση μεταλλικών δοκών διατομής I με πεπλατυσμένους θόλους από οπτόπλινθους στα δάπεδα, κ.α.), πράγμα που αποδεικνύει την άμεση επαφή και τη μεταφορά τεχνογνωσίας από τα μεγάλα αστικά κέντρα της Κεντρικής Ευρώπης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Στο λαϊκό τύπο συναντάται ένας συνδυασμός απλοποιημένων στοιχείων τόσο του αστικού-λόγιου τύπου όσο και του παραδοσιακού . Πρόκειται συνήθως για κτίρια κατοικίας χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, τα οποία όμως δεν υστερούν σε θέματα αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Βασικό συνθετικό στοιχείο αποτελεί το ημιυπαίθριο χαγιάτι. Τα υπόλοιπα μορφολογικά στοιχεία του λαϊκού τύπου, όπως το σαχνισί, τα κενά και τα πλήρη, ο κορμός και η στέγη, είναι κοινά γνωρίσματα τόσο του παραδοσιακού όσο και του αστικού-λόγιου τύπου. Γενικά στον τύπο αυτό εντάσσονται κατασκευές με απλοποιημένα μορφολογικά στοιχεία, που ακολουθούν τύπους και κατασκευαστικούς τρόπους συνήθεις στην τοπική παράδοση.

Οικίες λαϊκής αρχιτεκτονικής με λόγια στοιχεία

Τέλος υπάρχει και η κατηγορία των **σύγχρονων κατασκευών**, στην οποία ανήκουν όλα τα κτίρια στην κατασκευή των οποίων έγινε χρήση οπλισμένου σκυροδέματος (σύγχρονες κατασκευές). Συναντώνται τέτοιες κατασκευές κυρίως στο νότιο τμήμα της προστατευόμενης περιοχής. Παράλληλα σημειώνονται πολλές αυθαίρετες κατασκευές και αλλοιώσεις των παλιών σπιτιών. Συνήθως αλλάζει η μορφή και ο αριθμός των κουφωμάτων στις όψεις, τα ξύλινα κουφώματα αντικαθίστανται με αλουμινίου, και προστίθενται επιπλέον εξώστες, διαφόρων μεγεθών, έτσι ώστε αλλοιώνεται πλήρως η μορφολογία των όψεων στα παλιά κελύφη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σήμερα η παλιά πόλη, παρά τις εμφανείς αλλοιώσεις, διατηρεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό την αυθεντικότητά της, την οποία υποβαθμίζει σημαντικά η έντονη παρουσία του αυτοκινήτου

Ενώ η πλειοψηφία των κτιρίων είναι σε χρήση, υπάρχουν και αρκετά τα οποία παραμένουν επί μακρόν εγκαταλελειμμένα, με αποτέλεσμα επιβαρυντικό τόσο για την αισθητική του συνόλου όσο και για την ασφάλεια και την υγιεινή των κατοίκων.

Η παλιά πόλη της Ξάνθης αποτελεί ένα ζωντανό πυρήνα της πόλης που συνδέει το παρελθόν με το μέλλον της πόλης και προσελκύει πλήθη τουριστών και επισκεπτών. Είναι χρέος όλων μας, τόσο των δημόσιων φορέων όσο και των πολιτών, να την προστατεύσουμε, να την αναδείξουμε και να την αποδώσουμε στις μελλοντικές γενιές.

Βιβλιογραφία

1. « Παλιά Ξάνθη, το παραδοσιακό κτιριακό απόθεμα και τα προβλήματα προστασίας και αποκατάστασής του» Κ. Θεοχαρίδου-Β. Κολώνας
2. «Μορφολογικά χαρακτηριστικά των κτιρίων της παλιάς πόλης της Ξάνθης» Ν. Λιανός
3. «Ξάνθη-Η πόλη με τα χίλια χρώματα» (Έκδοση 2008-Δήμος Ξάνθης-ΠΑΚΕΘΡΑ, επιμέλεια Δ. Μαυρίδη)
4. <https://www.visitthraki.gr> Ιστορία του καπνού-ΘΡΑΚΗ

ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ :

1. Καταστροφικοί σεισμοί του 1929
2. Μεταφορά της Διοίκησης από τη Γενισέα στην Ξάνθη το 1872
3. Σύνδεση της πόλης με το σιδηροδρομικό δίκτυο το 1891
4. Μικρασιατική καταστροφή 1922-Άφιξη προσφύγων

ΦΑΣΕΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ:

Α΄ ΦΑΣΗ: 1830-1870

Άφιξη Μακεδόνων και Ηπειρωτών Μαστόρων

Διατήρηση παλιού ιστού

Οικοδόμηση Δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων

Σταδιακή δημιουργία αστικής και εργατικής τάξης

Β΄ ΦΑΣΗ: 1870-1910

Σύνδεση με το Σιδηροδρομικό δίκτυο (1891)

Μεγάλη οικονομική άνθηση

Έντονη οικοδομική δραστηριότητα

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΟΙΚΙΣΜΟΥ:

Προσαρμογή στο φυσικό τοπίο

Οργανική ανάπτυξη του δικτύου των δρόμων

Μεγάλη ποικιλία σε μορφές και μεγέθη οικοδομικών τετραγώνων

Απουσία μεγάλων οδικών αξόνων

Ελευθερία τοποθέτησης κτιρίων εντός των οικοδομικών τετραγώνων

Δημιουργία πλατειών-Χώρων συναθροίσεως σε διασταυρώσεις οδών

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ:

Κυρίαρχη η χρήση της κατοικίας

Ήπια χρήση εμπορίου, κυρίως στις Νότιες περιοχές

Θρησκευτικά κτίρια (εκκλησίες και τζαμιά)

Διοικητικά κτίρια

ΜΟΡΦΕΣ-ΕΠΙΡΡΟΕΣ:

Μορφές παραδοσιακής αρχιτεκτονικής Βορειοελλαδικού χώρου

Επιρροές από κυρίαρχα αρχιτεκτονικά ρεύματα της εποχής

(Νεοκλασικισμός, Εκλεκτικισμός-Οθωμανικό Μπαρόκ)

Επιρροές από Αρχιτεκτονική γειτονικών μεγαλουπόλεων (Θεσσαλονίκη-Κων/πολη-Φιλιππούπολη)

Πλούσιο αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο –Συνδυασμός στοιχείων διαφόρων ρευμάτων

ΣΧΗΜΑΤΙΚΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ:

Παραδοσιακός Τύπος

Λόγιος ή Αστικός Τύπος

Λαϊκός Τύπος

Σύγχρονες Κατασκευές

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ

Αλλοιώσεις μορφολογίας κτιρίων

Κτίρια σε εγκατάλειψη και παρακμή

Έντονη παρουσία του αυτοκινήτου

Συνύπαρξη ασύμβατων χρήσεων (κατοικία-διασκέδαση)